

Planeringsunderlag för trygga och jämställda parker i Kalmar kommun

Grönstrukturen i Kalmar

2010 antog fullmäktige ”Planeringsunderlag för grönstrukturen i Kalmar” med tillhörande grönpolicy för Kalmar stad.

Den övergripande inriktningen är att staden ska erbjuda sina invånare en god livsmiljö och en varaktigt frisk, livskraftig och attraktiv miljö.

Grönstrukturplanen har sju inriktningar (mål) och strategier kopplade till respektive inriktning

1. Biologisk mångfald
2. Rekreation och sociala värden
3. Övergripande grönstruktur
4. Kulturhistoriska värden
5. Dagvatten och ekologisk hållbarhet
6. Grönstrukturen i stadens utveckling
7. Närhet till kust-, natur- och kulturlandskap

Frågor om trygghet och jämställdhet berör främst inriktningarna rekreation och sociala värden och övergripande grönstruktur.

Rekreation och sociala värden

Natur, parker och gröna stadsrum finns i och runt staden och tillgodoser olika människors behov av naturupplevelse, friluftsliv, samvaro och aktivitet. Natur- och parkmiljöer finns också i närheten av skolor, förskolor och vårdinstitutioner. Vistelse i gröna miljöer spelar en stor roll för vår hälsa och vårt välbefinnande. Naturpräglade områden på och i närheten av skolgården har stor betydelse för barnens aktiviteter och utveckling. Tillgång och närhet till parker och naturmiljö med höga vistelsevärden är särskilt viktigt för barn, äldre och människor med funktionsnedsättning och andra grupper där tillgång till körkort och bil är begränsad. Vid kartläggning av besöksfrekvens ser man att det finns ett positivt samband generellt mellan tillgång och närhet till park och natur och besöksfrekvens.

Allmänna parker, naturområden och stadens torg har stor social betydelse och lockar till sig många olika människor vilket bidrar till integration. De är offentliga vardagsrum som ger möjlighet till umgänge, gemenskap och spontana möten. Det offentliga uterummet ger gratis tillträde att ta del av stadens folkliv, se och synas, uppsöka och delta i aktiviteter. Rätt utformade och skötta är naturområden inte avskiljande utan sammanlänkande. Där finns många mötesplatser

att bege sig till för lek, bad, bollspel, motion, och många föreningsaktiviteter äger rum i stadens parker och natur. Att natur och parker finns tillgängliga där man bor är lika självklart som allemansrätten.

Folkhälsa och rekreation

Att vistas i park- och naturområden har stor betydelse för människors hälsa och livskvalitet och tillgång till tätortsnära natur är viktig för människors möjligheter till rekreation och utevistelser. 85 % av Sveriges befolkning bor i tätortsområden och Naturvårdsverkets kartläggning från 2015 visar att större delen av människors friluftsliv sker i tätortsnära natur (ca 80 % av friluftsutövandet i Sverige sker inom 10 km från hemmet).¹

Flera undersökningar visar också att grönska, ostördhet och trygghet gör att vi mår bättre och tillfrisknar fortare efter sjukdom, i ett rehabiliteringsperspektiv erbjuder kontakt med naturmiljön möjlighet till aktiviteter, promenader, lek, avkoppling men också naturupplevelser som i sig kan upplevas som hälsofrämjande.

Trygghet

Trygghet är viktigt. Hur trygga vi känner oss när vi lämnar vår bostad är avgörande för var och hur vi rör oss. Det påverkar vilka aktiviteter vi kan delta i, hur vi mår och vilka möjligheter vi har att möta andra människor. Stora skillnader i vår upplevelse av trygghet när vi rör oss ute, framför allt mellan kvinnor och män men också mellan andra grupper i samhället, innebär olika förutsättningar att leva våra liv. Känslan av att vara trygg nog att vilja röra sig utanför hemmet vid olika tider på dygnet och på olika platser, handlar i grunden om demokrati. (Trygghetsvandring, en vägledning BRÅ2010)

Enligt Nationella trygghetsundersökningen 2015 (BRÅ, Rapport 2016:1) är det betydligt vanligare att kvinnor känner sig otrygga än att män gör det. 25 procent av kvinnorna uppger att de känner sig otrygga när de vistas i sitt bostadsområde på kvällstid, vilket ska jämföras med 7 procent av männen. Andelen otrygga är särskilt hög bland de yngsta och äldsta kvinnorna i undersökningen. Det är också betydligt vanligare att kvinnor oroar sig för att bli utsatta för överfall eller misshandel än att män gör det. En förklaring till kvinnors oro kan vara att de i betydligt högre utsträckning än män utsätts för och riskerar att utsättas för sexualiserat våld. Denna typ av brott upplevs som mer skrämmande och integritetskränkande än de flesta andra saker som personer kan råka ut för.

En annan förklaring kan vara mediebilder som beskriver kvinnor som utsatta. Även fiktiva medier, som filmer och böcker där kvinnors utsatthet är ett vanligt dramaturgiskt grepp, spelar roll för bilden av kvinnor som utsatta. Många kvinnor upplever också en slags låggradig kränkning i sin vardag. Det kan handla om nedsättande eller kränkande kommentarer, känslan av att ständigt göras till objekt där ens utseende bedöms och värderas. Men det kan också röra sig om andra reaktioner hos omgivningen som tolkas som hotfulla eller förminskande. Denna typ av kränkningar bidrar till att påminna om att en kvinna ständigt är ett potentiellt offer för kränkningar.

Enligt attitydundersökningar tenderar kvinnor också att undervärdera sin förmåga att försvara sig mot fysiska angrepp medan män tvärtom tenderar att övervärdera sin förmåga. Att tala om en omotiverad otrygghet hos kvinnor är alltså missvisande. Det är viktigt att förstå de bakomliggande orsakerna för att

¹ Naturvårdsverket 2015

kunna förändra och förbättra förutsättningar och därigenom ge alla människor möjlighet att känna sig trygga. (Trygghetsvandring, en vägledning BRÅ2010)

Av Nationella trygghetsundersökningen 2015 (BRÅ) framgår även att det är stora skillnader i otrygghet beroende på hur man bor. Det är betydligt mer utbrett med otrygghet bland de som bor i flerfamiljshus jämfört med dem som bor i småhus. Av de personer som bor i flerfamiljshus uppger 23 procent att de är otrygga i sitt bostadsområde på kvällstid. Motsvarande siffra för de som bor i småhus är 9 procent

Ålder, etnisk bakgrund, sexuell läggning och könsidentitet är andra faktorer som påverkar upplevelsen av trygghet i utomhusmiljöer. Olika grupper tenderar att välja olika strategier för att hantera otryggheten, äldre personer som upplever otrygghet väljer oftare att stanna hemma, medan yngre kvinnor istället väljer alternativa färdvägar och andra platser.

När det gäller hur stadsplanering kan bidra till trygghet utgår vi från tre kompletterande inriktningar. Det handlar om miljöns utformning, människor och socialt liv i utemiljön och om människors möjligheter att bli förtrogna med en miljö, att göra den till sin. En central aspekt av att nå trygghet handlar om att människor ska ha överblick och kunna orientera sig. Den som vistas i en park ska kunna se vad som finns där och vilka som rör sig där. Miljön ska vara sådan att det är lätt att förstå strukturen, att kunna orientera sig i den. Här blir också frågor om belysning viktiga.

Miljön skapar också signaler som vi tolkar och som har betydelse för tryggheten. Omhändertagna miljöer känns mer trygga än miljöer som utsätts för skadegörelse, dålig städning och bristande skötsel. Miljöer som inbjuder till vistelse och med publik verksamhet bidrar till både större trivsamt och trygghet. Människor skapar trygghet, och vi söker oss gärna till miljöer där det finns andra människor. Platser och funktioner som underlättar möten är trygghetskapande. Framför allt känns miljöer trygga som är befolkade av människor vi känner igen eller där det finns en blandning av människor.

Upplevelsen av social kontroll är central för upplevelsen av trygghet. Att den som förstör eller hotar andra blir sedd av människor i omgivningen och att chansen att någon ska ingripa vid en oönskad händelse påverkar upplevelsen av trygghet kopplat till olika miljöer. På många platser finns det en tydlig ansvarighet hos dem som finns där. Ansvarigheten kan grunda sig på att man upplever att detta är ”min miljö”, ”vår park” och därför reagerar man på det som går utanför det som känns ok. I många miljöer finns det även personer som arbetar och som har ett mer formellt ansvar, vilket också stärker upplevelsen av trygghet.

Platser upplevs som trygga om de²:

- Möjliggör för personer att se och synas
- Är befolkade
- Går att överblicka
- Har god orienterbarhet med tydliga stråk och entréer och en tydlig hierarki mellan olika vägar (huvudväg och alternativa vägar)
- Är välskötta och omhändertagna

² BO Tryggt 05

Utformningsprinciper för jämställd och trygg park

För att underlätta en mer jämställd planering har vi tagit fram ett antal utformningsprinciper. Vi har utgått från ”Parker och naturområden – riktlinjer för jämställdhetsarbete för Göteborgs stad” och kompletterat med egna erfarenheter.

Utformningsprinciperna gäller för alla skeden vid om- och nyanläggning av parker; planering, projektering/byggnation, drift/underhåll

1. Multifunktionella, flexibla platser med ett varierat innehåll
2. Plats som möjliggör för besökare att vara *on stage*, *off stage* och *back stage* – både vid vila och vid fysisk aktivitet
3. God orienterbarhet till och inom platsen
4. Undvik stereotipa normer av kvinnor och män i bild- och figurval
5. Omhändertagen miljö
6. Leksäkert och hållbart

1. Multifunktionella platser

En park som bjuder in till olika slags aktiviteter och rekreation lockar fler målgrupper och bidrar till social gemenskap och möten.

Här kan vi:

- Skapa mer lekfullhet i det allmänna rummet.
- Utveckla dåligt-väder-parker och göra parker spännande för regn och rusk, vilket vi har stora delar av året.
- Tillåt mobila caféer och kiosker som flyttar ut i parkerna till bestämda serveringszoner. Då skapas förutsättningar för folkliv och bättre trygghet.
- Placera sittbänkar eller ståbänkar på riktigt goda och soliga platser för sol- och matpauser
- Skapa temalekplatser för olika sorts lek, äventyr och upplevelser för alla sinnen, gärna nära natur.
- Integrera skolgårdar i parkerna och utveckla en utökad samverkan med skolan kring naturpedagogik, idrott, samt stimulera till utveckling av föreningsledd verksamhet i parkerna som riktar sig till flera målgrupper.
- För att säkerställa ett jämställdhetsperspektiv i utformning av parker, lekpark/aktivitetsytor bör det säkerställas att toaletter finns tillgängligt i anslutning till området.

2. On stage, back stage och off stage

Begreppen beskriver de sociala sammanhang som skapas i det offentliga rummet där vi kan betrakta människor som aktörer på en scen. Vi kommunicerar och interagerar med varandra samtidigt som vi iakttas av vår omgivning.

Ur ett jämställdhetsperspektiv är det fördelaktigt att en plats innehåller möjligheterna att vara både *on*, *back* och *off* – stage. Ex: Platser för fysisk aktivitet. Att kunna träna ifred *back stage* innan man ger sig ut i ett större sammanhang ökar tryggheten och möjlighet för fler att våga använda platser som är av *on stage*-karaktär.

Här kan vi:

- Planera allmänna platser med det perspektivet

3. God orienteringsbarhet till och inom platsen

En plats som är lätt att orientera sig inom, är inbjudande. Målpunkter fungerar ofta som hjälp för orienterbarheten. Det är också enklare att ta plats om man vet vad man förväntas göra på en plats, eller vart man förväntas ta vägen. God orienterbarhet påverkar även självsäkerheten i rörelsemönstret hos besökaren, vilket ökar den upplevda tryggheten.

Här kan vi:

- Skapa trygga och tillgängliga, framkomliga vägar till parken från kringliggande bostäder
- Reducera barriäreffekter
- Skapa trygga, tillgängliga och framkomliga och smart belysta vägar och alternativa vägar inom parken
- Skapa en trivsamt park genom välskötta parker där slitage förebyggs, växter vårdas, förstörelse snabbt åtgärdas och städning sker med jämna mellanrum och efter behov
- Uppmuntra och bejaka initiativ som vill ta ansvar för en park. Planera och sköt parken i nära samverkan med närboende/nyttjare/fastighetsägare.

4. Undvika stereotypa normer av kvinnor och män/flickor pojkar

Bilder på kvinnor/flickor och män/pojkar kan förstärka eller försvaga könsstereotypa föreställningar, vilket kan avspeglas i statyer men också genom instruktioner eller anvisningar till utrustning.

Här kan vi:

- Säkerställa att information och reklam inte förmedlar könsstereotypa mönster
- I upphandling av offentlig utsmyckning säkerställa ett jämställdhetsperspektiv

5. Välskött och omhändertagen miljö

En miljö som är omhändertagen och välskött känns mer trygg än platser som utsätts för skadegörelse, dålig städning och bristande skötsel.

Här kan vi:

- Skapa en trivsamt park genom välskötta parker där slitage förebyggs, växter vårdas, förstörelse snabbt åtgärdas och städning sker med jämna mellanrum och efter behov.
- Uppmuntra och bejaka initiativ som vill ta ansvar för en park. Planera och sköt parken i nära samverkan med närboende, nyttjare, verksamheter och fastighetsägare.

6. Leksäkert och hållbart

Forskning har visat att det generellt finns färre flickor än pojkar på offentliga lekplatser. Detta kan förklaras med att bollplaner ofta utgör en stor del av lekplatsens yta, och att bollplaner oftare nyttjas av pojkar än flickor. Flickor föredrar istället den fasta lekutrustningen, så som klätterställning och gungor. Färdiga lekredskap kan vara starten på lek och bidra till att barn börjar använda en park för att sedan utveckla sin lek till de fria ytorna eller naturområdena. Följande utformningsprinciper syftar till att främja en mer jämställd lekplats som

inte separerar flickor och pojkars lek utan istället skapar förutsättningar för gemensamt lekande.

Naturlika miljöer

Naturlika miljöer könskodas inte lika lätt som tillverkade lekredskap vilket bidrar till att flickor och pojkar leker tillsammans i större utsträckning. En forskningsstudie har visat att lek i skogsmiljö blev mer jämställd för att skogen är mindre förutsägbar än andra lekmiljöer och uppmuntrar till lek som alla kan delta i (Ärlemalm-Hagsér 2008, se Johansson et al 2009 s 23).

En kombination mellan tillrättlagda lekmiljöer och mer naturlika miljöer bidrar till att barns lekflöde blir mer sammanhängande, dvs. rör sig mellan de två miljöerna vilket dessutom bidrar till ökad fysisk aktivitet. En grön gård är jämställd på så sätt att naturen inte vänder sig till en specifik grupp människor.

Stora ytor

På små skolgårdar är pojkar fysiskt aktiva och flickor mer stillastående. På stora skolgårdar visar forskningen att flickor är fysiskt aktiva i samma utsträckning som pojkar, då konkurrensen om utrymmet är mindre. Storleken på barns lek- miljöer har betydelse ur ett både jämställdhets- och folkhälsoperspektiv.

En yta som innehåller många funktioner och är varierad och med olika rum bidrar till att gynna både pojkars och flickors lek. Aktiviteter som gynnar flickors lek är mindre rum av vegetation och mindre och fler bollplaner, medan större platser för bollspel har stor betydelse för pojkars fysiska aktivitet. (Mårtensson et al 2014)

Könsneutrala aktiviteter

Vissa aktiviteter i barns lek är mer könsneutrala än andra. Sand- och vattenlek, bygga kojor och att klättra på höga föremål är aktiviteter som flickor och pojkar gör i lika stor utsträckning. Forskning visar att både pojkar och flickor leker rollekar i ungefär lika stor utsträckning. Flickor tenderar att leka vardagsliv medan pojkar leker äventyr. I naturlika miljöer tycks rollekarna bli mer könsneutrala.

Trafiksäkerhet:

Parken eller lekområdet ska planeras så att man på ett trafiksäkert sätt kan ta sig till parken. Parken ska också vara utformad så att risken för att komma ut på en bilväg minimeras.

Checklista för utformningsprinciper

- Finns det en blandning av olika funktioner och möjlighet till olika aktiviteter?
- Finns det möjlighet att vara både on stage, back stage och off stage?
- Finns det möjlighet att vara fysiskt aktiv även back stage?
- På vilket sätt gestaltas kvinnor, män, flickor och pojkar i utsmyckning och kommunikation?
- Upplevs vägen till och från liksom i parken som säker?
- Har gestaltningen föregåtts av en dialog med både kvinnor, män, flickor och pojkar?
- Finns det ett skötselprogram?
- Finns det tillgång till toalett?

Tillägg för lekplatser

- Finns det naturlika miljöer i anslutning till lekplatsen?
- Finns det stora ytor att röra sig över?
- Finns det tillgång till genusneutrala lekredskap, så som sand- och vattenlek?
- Finns det möjlighet att klättra på höga föremål?
- Finns det tillgång till löst material att bygga av?